№ 61 Մարտի 3 (15) 1881 Մարտի 3 (15) № 61

ՏԱՍՆԵՕՐՅԱ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուրլի, կես տարվա 6 բուրլի
Առանձին համարները 5 կոպեկով

Թերթը դուրս է գալիս մեկ անգամ մի
տարվա ընթացքում, մեծ չափով

Redakcia «Mshak»

Խմբագրատունը բաց է առավոտյան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տոն օրերից)

Ձեռագրերը չեն հանվում։

Ձեռագրերում խնդիրի համար գնված
թղթերի 2 կոպեկ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ճորտութիւն.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Ղպտիից. Նամակ Խմբագրին. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Աւստրօ-Ռուսական թիւրքիա. Անգլիա. Արեւելեան Բումելիա. Աւստրիա. լուրեր. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՑԱՆՑԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Մի առանցի տեսութիւնները.

ՃՈՐՏՈՒԹԻՒՆ

Մինչև որ Աստուածաւորեալ վերցրած է ճորտութիւնը, մինչև որ գառասատանը յայտնված է հրապարակական, մինչև որ ամենամեծ յանցաւորները, մինչև անգամ թագաւորականները իրաւունք ունեն պաշտպաններ ունենալ գառասաններում, — մեզանում մի գառակարգ մնացել է դեռ ևս կատարեալ ճորտութեան մէջ։ Դա մեր քրիստոնեաներն են, որոնք վարդապետների, կուսակրօնների Հոգևորականների, Լիզմիածնի ձեռքում կատարեալ ճորտեր են, կատարեալ տարուկներ են։

Օրինակներ շատ կան։ Աստուծ քնութիւնն և գառասատանի Լիզմիածինը, կամ թեմական առաջնորդները կարող են անել քրիստոնեաների հետ ինչ որ ուզում են։ Քրիստոնեան, ամեն մարդկային, քաղաքացիական իրաւունքից զրկված այդ մարդը, պէտք է մեզ առաջնորդի, մեր գառաբարակին լինի։ Մեզանից կարող է նա մեզ բարոյապէս առաջնորդել, մեզ գառաբարակել, երբ ինքն մի տարուկ է, մի անխօս, ոչինչ մարդկային, քաղաքացիական իրաւունքներ չունեցող արարած է առաջին պատատված կուսակրօնի ձեռքում, որ կարող է նրան տանց որ և է պատճառի, տանց քննութեան և դատաստանի ենթարկել ամենատեսակ պատիժներին, աքսորել վանքը, զրկել տարեկան ներից, կարգից, ծեծից։

Եւ քրիստոնեան, կատարեալ տարուկ լինելով կուսակրօնի ձեռքում, ոչինչ երբ չունի իր դրութեանից, ոչինչ միջոց չունի բողոքել կուսակրօն գառակարգի վարքերի, անպայման, անտարակուսելի կամայականութեան դէմ։

Մի և նոյն ժամանակ մենք պահանջում ենք, որ քրիստոնեան լինի մեր կրթիչ, մեր գառաբարակիչ, մեր բարոյական առաջնորդ։ Կարո՞ղ է արդեօք ճորտը, տարուկը, մարդկային և քաղաքացիական իրաւունքներից զրկված, մշտական կամայականութեան ենթարկվածը, և բացի սրանից մուրացկանութեամբ ապրողը՝ լինել ազնիւ մարդ, լինել անկախ բնաւորութեան տէր մարդ և բարոյական ուսուցիչ լինել ժողովրդի։

Ժամանակ չէ՞ արդեօք մոռանալ այդ ճորտութիւնն էլ վերցնելու։

Ընթերցողի ուշադրութիւնը դարձնում ենք մեր ներքին լուրերում տպված մի տեղեկութեան վրա, որ շատ պարզ կերպով պատկերացնում է Լիզմիածնի անատհման կամայականութիւնը։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՂՊՏԻՑԻՑ

Մարտի 18-ին

Իմ առաջին նամակից յետոյ շատ ժամանակ անցաւ։ Միգուցեաւ շատերը զարմացած էին, որ այս նամակի առիթով որ և իցէ յոդուած գրաբար կը գայ ուրիշ լրագրում, որովհետև ընթերցողը ասվում է միշտ «Մշակի» յոդուածների դէմ յոդուածներ կարդալ։ Այս քայլերը ի հարկէ վատ չէ, որովհետև նրանց մի հայոց կրթութիւնի տակ է քնթնում, այն ժամանակ տեղի չաւ է քննվում, և մի քանի դրագիրները ուշադրաւում են խիստ կրթութիւնի տակ գցել յոդուածների յայտնած մտքերը։ Բայց գժբաղդաբար մեծ մասամբ նրանք անկարող են ազնիւ կրթութիւնի միջոցով հերքել մտքերը։ Կրթութիւնն լինում է մեզ մոտ ցեխոտ կիսակատութիւն։ Նորա գէնքը անզոր գէնք է—գրագրաութիւնը, կամ մի խեղճագրի հայհոյանքն է։ Այդ մէկը բարձրացնում է մի որ և իցէ հարց, մինչը իր ասելը պարտականութիւն է համարում անպատասխան հերքել այդ հարցը։ և թ հարցին չէ խնայում գրաբար հանում ոչ մի անարգանք միջոց։ ոչ գեղջուկանոցական կեանքը, ոչ ֆիզիքական պակասութիւնը։ Եւ եթէ այս պակասութիւնները չը կան, մինչև չէ կարդալ։ ուրիշ տեսակ կենցաղաւոր։ Այս մի և նոյնը պատահեց և իմ նամակի հետ։

Ոչ թէ իմ նամակի, այլ իմ գէմ գրաբար եկան զանազան կենցաղաւորութիւններով երկու քահանաներ Ղպտիից։ Գէնք է ասած որ երկուսն էլ ներքինեան ուսումնարանի աշակերտներից են և պէտք է խոստովանեմ, որ նոքա լաւ են բանեցրել հայոց կրթութիւնի տիպին։ Այս պարոնները ոչ թէ իմ յայտնած մտքերն են հերքում, ոչ, գրագրանք ցանկանում են հասասանել, որ նա արդեն, անարգանքը մարդ եմ և գրաբար չեմ խոնարհում ոչ մի արդարութիւն, հետևելով զանազան գրագրաութիւններ, և չը մտածելով որ թէթ մինչև անգամ այդպիսի մարդ էլ լինի, իմ յայտնած միտքը գրաբարով չէ հերքվում։

Տեսնենք ինչ է իմ գրածի մեղքը։ Նա իմ առաջին նամակում նկարագրել էի թէ ինչպիսի վարժարաններ ունենք մենք և նորանց դրութիւնը գաւառներում և վերջացրել էի մի քանի պատկերներ Ներսիսեան ուսումնարանի նորատարա աշակերտների գործունէութիւնից ուսուցչական ասոցիացիան և յայտնել էի իմ կարծիքը նորանց ապագայի մասին, ցանկանալով որ նա փոխվի գէպի լաւը։ Ասվածը, ինչ մեզը կայ այսուհետև, նա կարծում եմ ամենն մի հայ նոյնը կը ցանկանայ։ Այս գաղտը այնքան մեծ նշանակութիւն մէջում ունի, որ կարող էր լինել հայոց արիստոկրատիայի գաղտնաց, ինչպէս մի ժամանակ էր։ այսուհետև պէտք է կենսունակացած լինեն մեր բոլոր բարեկամները մանավանդ ազգերը։ Միայն դա կարող է ազգային ուսումնարանների համար ուսուցիչներ պատրաստել։ Բայց մենք ինչ ենք անում։ մեր ընտիր մանավանդ ժամանակ ազգերը չեն կարդանում այս գաղտնագրում պարունակուած և հարցերը մեզ համար։ Ա՞ր են մեր Մանդինեանները, Յովհաննիսեանները, Տէր-Պետրոսեանները և ուրիշները, ինչու նորանք չեն գրում Ներսիսեան գաղտնում, և ով է նորանց չը գրածները պատճառը։ Այս գաղտնագրը ծաղկիլը, գարգանալը անգ չեն է գնում և հարկաւորված է փակել գաղտնատեղները։ Նա գարգացած աշակերտների անգ բաց է թողնում Ղպտիի թղթակիցների պէս պարոններ, որանցից մէկը մի ազգի մեռ ուխտներ է նայում, իսկ մէսը ազգային գաղտնում բարկ ու բարկ է ծախում և նոյն ազգի շնորհով այսուհետև հաց է ճարում։

Մինչև մի ուսումնարան, որը կարող է տարեկան մէջը 50.000 բուրլի ծախսել, ազգային անգամալոյծներ պէտք է բաց թողնել, որովհետև մի կարգ հոգի համար հարկաւորված են գանազան ազգերի մեռ ծառայութիւնն մանել։ Ա՞ր են այն բարեր իգէալները, որ նորա պէտք է գուրբերբերվին մեր գյուղացի ազգային գաղտնից։ Մեր կարծիքով Ներսիսեան ուսումնարանը իր նիւթական ապահովութեամբ կարող է և պէտք է լինի մեր առաջին ազգային գաղտնը և մինչև անգամ վարժարանացը։ Նորա մէջ այս բարձիս էլ կան գործեր անելիք, որանք շատ բան կարող էին անել, եթէ նորանց չը խանգարվին։ և մինչև մենք, ինչպէս հայ, իրաւունք չունենք խանգարող պատճառների դէմ բողոքել և ցանկալ որ նորանք վերջնեն իրանց մեռած քարը

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ԴՈՒՍԱՀԱՅԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թէ որչափ անիրաւն մարդիկներից են կազմված պրոնան ազգային զանազան գործոց մարմինները, պրինակ կը բերեմ երկու անգամ։ Մի ընկերութեան մէջ ամենազգան գեր կատարող մի Գարան բնակ ասում է. «Գ. Ն..., կարող եմ շնորհակալ Ձեզ, որ Ձեր առաջարկած «պրոժէն» ազգին իրագործվեցաւ, որովհետև «Մասիսի» մէջ երկի կարդացի թէ՝ Յովհաննէս Մասնաժողովը ազգին կարդարել է զանազան տեսակ գիւղաբնակների պէտքեր հաստատել Հայաստանում։» Ուրեմն տեսնում էք որչափ հեշտ է Կ. Գէորգի գործիքի համար վճռել Հայաստանի նիւթական բարգաման խնդիրը։ Յովհաննէս Ցանկնամաղովը կարդարութիւն արեց ուզարկել այս բնակիր ազգի հունաներ և սերմեր, որովհետև իրան սեփական մտածելիքը ու անելիքը վերջացաւ և Հայաստանի էկոնոմիական դրութիւնը բարգաւաճեց։ Հարցը ապաս վից պրծաւ։ Ինչ էք պատանում դուք այսուհետև ազգի համար, երբ դրանցի պատանիներ են անարգնում նորա ազգային խնդիրը։ Միւս ոչ պակաս գործեն Գարան ասում է. «Գ. Ն..., յիրաւի Ձեր տրած առաջարկութիւնը շատ լաւ բան է, բայց ուզում ուղարկենք Հայաստան ուսումնասիրելու համար։— Ը՞ր գիտեմ, պատասխանում եմ, այդ Ձեր գիտանալիքն է. երբ Ձեր մարդիկներին մանալը դուք է։ «Բայց հա, շարունակում է նա, շատ հանգիստ կերպով. մենք խուզարկենք այս ինչ Գարանին» և տալիս է մի երիտասարդի անուն, որը ասվում է Ներսիսեան Հայաստանի էկոնոմիական դրութիւնը ուսումնասիրելու համար, որ նա ունի մեծ հառնդով կը պատրաստվի իր քիմիի վրա նոյնց մանների պատասխանութիւնով, քան թէ անտառ ցանելու, պանիր շինելու, ներկուստեր ցանելու, տարան հանելու, գրագիր, գրագրաներ և տարաբնակ գործելու մասնագիտութեան հարցերով։ Ուրեմն ինչ, գարձեալ Կ. Գէորգի երիտասարդ գործիչը մի յոյանելով մասնագիտ և վճռեց Հայաստանը ուսումնասիրելու միջոցը։ այսպիսի գեղարտաս մարդիկներին մեզ ոչ հարգ ինչ է...

Գարանական մասնագիտ գարանական մարդիկներից բացակայած մի յանձնաժողով լուսանալ գեղ վճռաբանելու ու մշակելու այն լայն պրոգրամը, որով պիտի հետազոտվի Հայաստանը իր բնական հարստութիւնից ու պակասութիւններից հարար ու մեկ կողմից. գիտ անակ ընդարձակ բարձրագոյն ուսումնական մասնագիտ մեզը, որը լինի լուսաւոր գրագրամի հիշող կատարելը։ Կ. Գէորգի երիտասարդ—գործիչը մի անգամից վճռում է բոլոր խնդիրը. յիշեցնելով այն գեղջուկ մանուկը, որը լսելով քիչ ասողներին պարապում են ասողներով, ինքն էլ մասնով քիմի վրա մի ծանանաած ասող է նկարում և մինչև ուրախութեամբ բացականչում. «այդ ինչ գժուար բան է ասողարաշխութիւնը, որ մեզ էլ գնում բան ասողի ուսում առնեմ գրաբ հանար։» Ա՞ր չասի «մեծ ասողարան» կարելի է հանել այսպիսի անգարարաս մարդիկներով. քանզի դառ ինքը ընթերցողը... բայց գարանական մի բան։ Կ. Գէորգի մէջ, ուր սերարարում է խանան և լրջամիտ մարդիկներին մի այսպիսի ընդհանուր գարգարութիւն, հէնց այս անգ մեզ գաղ կը գանեք ասելի մեծամիտ, ինքնահաւան և իրանց «ասողանդով» փարվող մարդիկ. քան թէ որ և իցէ մի ուրիշ անգ։ Հերիք է, որ վանական պատասխանի մեզը գրէ մի անբարանգան «վիպասանութիւն» կոչված բան ու ասանալ մի քանիներից ասվարական խարեբայ լաղարարութիւն և անա նա իրան կերտանալ վիպասանը հիւրս, վալտեր — Սիրս, Դիքենս, Դանտէ։ Միլտան և ում ուզում էք. այդչափ խենթանալը գեռ հերքը չէ. այլ նա գիտամարդ կը սկսել ասանալ Դիքենսի կամ Սիրս մարդերի ձեռքը և կարդալ գրելի պէս ասելն հարցի մէջ իրմիլով կը սկսել ուղղութիւն տալ։ Միւսը կը գրէ ազգային սիրեցի վրա հասասանված մի քանի ասելիքներ նախադասութիւններ, կը համեմէ նոցա ի գէպ կամ յանգելով անչաւ վիպասանը Հիւգոյից արարարած մի քանի քնգիներով, տալով կը տայ այդ թառանգի նախադասութիւնների անկապ շարունակը, և ահա նա էլ կը սկսել որը հիշեց անգամ կրկնել մարդի մէջ. «հա, քանի ես ալ հեղինակ ասեն եմ.»

Հարցնում եմ, ընթերցող, ինչ գործ կարելի է առաջ տանել այսպիսի Տանքիշատների ձեռքով. արդեսք ծաղրելի չէ. երբ մարդ կարդում է լրագիրների մէջ թէ՝ այս ինչ ընկերութիւնը այս ինչ «մեծ գործ» պիտի կատարել, այն ինչ ընկերութիւնը այն ինչ «մեծ գործը». թող բոլորը մնանին այնչափ պիտի կարդանան «բարգաւաճել» Հայաստանը, որ ոչ մի հայերը պիտի մարդ գտանան, այլ և գիւղերը և չէրքեզները, և գուցէ ժամանակով էլ շատ սեսակ տարասեռի չորգասանիր։ Մեկը ասէ՝ նախ քան գիւղացիներին և չէրքեզներին մարդ չենք։ վրա մասնենը. լաւ չէր լինի. որ նախ գուրբ ինքներդ սովորեցիք մարդասարի փարվել ձեր ազգերին և ազգաբարարա հարազատ եղբայրների հետ, որ ձեզ համար գժարութիւն են անելու ընդունել կամ թանիի. որոգեցիս և բարգարական կրոնները։ Ինչպէս էք վերարերվում դուք գեղի ձեր այդ եղբայրները. հասասար աչքով էք նայում և հասա.